

Robert Degen

„PRZEGLĄD ARCHIWALNY INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ”

Uwagi wstępne

Zasób archiwalny IPN liczy niemal 90 tys. mb. dokumentacji. Składają się na niego materiały odziedziczone po GKBZHWP (wcześniej Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce) oraz gromadzone przez Instytut od 2000 r. archiwalia organów bezpieczeństwa wewnętrznego reżimu komunistycznego. Zasób ten jest podstawą dla realizacji ustawowych zadań postawionych przed IPN w 1998 r. Służy przede wszystkim działalności śledczej i edukacyjnej.

Oczywiste jest, że wykorzystanie takiego ogromu informacji wymaga nie tylko zabezpieczenia i fizycznego przechowanie zgromadzonych archiwaliów, ale także odpowiedniego ich opracowania. Konieczność prowadzenia prac archiwalnych sprzyja rozwojowi refleksji w zakresie archiwistyki. W końcu XX w. zależność ta została dostrzeżona przez wiele polskich archiwów, które zaangażowały się wówczas w publikowanie swojego czasopisma¹. W 2008 r., po ośmiu latach funkcjonowania, także pion archiwalny IPN zaczął wydawanie własnego periodyku. Z dzisiejszej perspektywy może się wydawać, że archiwiści Instytutu długo czekali

¹ R. Degen, *Regionalne czasopisma historyczno-archiwalne w na przełomie XX i XXI w. (do końca 2005 r.)* [w:] *W kręgu prasy (przeszłość – teraźniejszość – przyszłość)*, t. 4, red. G. Gzella, J. Gzella, Toruń 2008, s. 93–133.

na tytuł wydawany przede wszystkim z myślą o nich i poświęcony sprawom archiwalnym. Jednak trzeba w tym miejscu przypomnieć, że polska państwowa służba archiwalna, zorganizowana w latach 1917–1918, mniej więcej tyle samo czekała na swój „Archeion”.

Archiwistyka w pracach IPN do 2008 r.

Początkowych pięć lat działalności pracowników pionu archiwalnego Instytutu były przede wszystkim czasem gromadzenia zasobu. Niemniej już w tym okresie powstawały pierwsze publikacje przybliżające problemy archiwistyczne. Były to teksty prezentujące wyniki badań prowadzonych przez archiwistów IPN, a referowane w czasie konferencji naukowych. Mam tu na myśli choćby dwa spotkania w 2004 r., w Warszawie i Szklarskiej Porębie, których materiały ukazały się w serii „Materiały Pomocnicze [BEP] IPN”², w numerach 6 i 7³. Podobnie na osobny tom złożyły się referaty wygłoszone podczas konferencji zorganizowanej w 2005 r. w Łodzi pt. „Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – bilans dotychczasowych dokonań”, dwukrotnie wydane w postaci zbioru studiów pt. *W kręgu „teczek”. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*⁴. Już w 2008 r. wydany został również obszerny tom studiów poświęconych zasobowi poznańskiego oddziału IPN⁵.

Z rzadka problematyka badawcza archiwistyki oraz wyniki badań tradycyjnie związanych z warsztatem pracy archiwalnej pojawiały się w innych periodykach Instytutu, wydawanych przed 2008 r. Właściwie wolne od tego rodzaju tekstów były „Pamięć i Sprawiedliwość” oraz „Biuletyn IPN”. Wyjątkiem jest zamieszczona w 2004 r. w „Pamięci i Sprawiedliwości” edycja instrukcji MBP z 1946 r. Publikowany materiał zawiera między

² Na okładkach i stronach tytułowych tomów serii pojawiają się różne jej tytuły: w numerze 6 jest to seria „Materiały Pomocnicze BEP IPN”, w numerze 7 – „Materiały Pomocnicze IPN”.

³ *Z archiwum IPN*, t. 1, red. B. Groniek, Warszawa 2005; *Z archiwum IPN*, t. 2: *Referaty wygłoszone na konferencji archiwalnej w Szklarskiej Porębie 17–19 listopada 2004 roku*, red. L. Smolka, Warszawa–Wrocław 2005.

⁴ *W kręgu „teczek”. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006; *W kręgu „teczek”. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Toruń 2007.

⁵ *Z archiwum Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu. Studia nad zasobem*, red. R. Kociński, R. Leśkiewicz, Warszawa–Poznań 2008.

innymi zasady prowadzenia dokumentacji z rozpracowywania organizacji żydowskich⁶.

Większe znaczenie z punktu widzenia badań archiwistycznych można przyznać jedynie „Aparatowi Represji 1944–1989”. Jako czasopismo, które zajmować się ma między innymi prezentacją wyników badań nad strukturami centralnych i terenowych organów aparatu represji, a także ich obsadą personalną⁷, w naturalny sposób wkroczyło ono na obszary bliskie badaczom zajmującym się archiwistyką. Efekty prac nad organizacją i dzielnością służb specjalnych, opracowania prezentujące techniki operacyjne i metody pracy aparatu represji są bowiem z punktu widzenia archiwistyki – mniej bądź bardziej dokładnymi – analizami kancelaryjnych i pozakancelaryjnych czynników aktotwórczych. Na łamach „Aparatu Represji 1944–1989” najliczniej reprezentowane są publikacje należące do pierwszej grupy, przedstawiające aktotwórców⁸. W 2006 r. opublikowano m.in. – niepozbawione refleksji aktotwórczej – opracowania przybliżające kartotekę zagadnieniową na podstawie materiałów Wydziału „C” Komendy Wojewódzkiej MO w Poznaniu⁹ oraz dzienniki korespondencyjne, rejestracyjne i archiwalne aparatu bezpieczeństwa, funkcjonującego w Polsce przed 1989 r.¹⁰ Za opracowanie o charakterze informacji archiwalnej uznać można także katalog prac dyplomowych funkcjonariuszy służby bezpieczeństwa w zasobie Instytutu¹¹.

⁶ A. Namysło, *Instrukcja MBP dla rozpracowania partii i organizacji działających w społeczeństwie żydowskim z 1946 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2, s. 341–357.

⁷ Z. Nawrocki, *Od redakcji*, „Aparat Represji 1944–1989” 2004, nr 1, s. 8.

⁸ Zob.: T. Balbus, *Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu w okresie maj–grudzień 1945 r. na tle sytuacji na Dolnym Śląsku (geneza, kadry, kierunki działalności)*, „Aparat Represji 1944–1989” 2006, nr 2–4, s. 29–78; *idem*, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Jaworze – struktura, kadry, działalność (maj–grudzień 1945)*, „Aparat Represji 1944–1989” 2008, nr 1, s. 13–39; *idem*, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Legnicy (maj–grudzień 1945). Struktura, kadry, działalność*, „Aparat Represji 1944–1989” 2007, nr 1, s. 31–52; R. Klementowski, *Wydział IX Departamentu IV MBP/Wydział IX „K” WUBP we Wrocławiu z siedzibą w Kowarach (struktura, działalność, obsada personalna)*, „Aparat Represji 1944–1989” 2006, nr 2, s. 79–126; R. Leśkiewicz, *Organizacja i działalność Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu (1946–1955)*, „Aparat Represji 1944–1989” 2005, nr 1, s. 57–90; J. Żelazko, *Organizacja i obsada personalna Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi*, „Aparat Represji 1944–1989” 2004, nr 1, s. 101–121.

⁹ P. Drzymała, *Charakterystyka kartoteki zagadnieniowej na podstawie materiałów Wydziału „C” KW MO w Poznaniu*, „Aparat Represji 1944–1989” 2006, nr 1, s. 9–40.

¹⁰ M. Komaniecka, *Dzienniki korespondencyjne, rejestracyjne, archiwalne i koordynacyjne aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej jako źródło historyczne*, „Aparat Represji 1944–1989” 2006, nr 2, s. 9–26.

¹¹ W. Frazik, *Prace dyplomowe funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa w zasobie archiwalnym oddziałów Instytutu Pamięi Narodowej*, „Aparat Represji 1944–1989” 2006, nr 2, s. 493–522.

W roku 2006 pojawiły się w „Aparacie Represji 1944–1989” jeszcze dwie interesujące edycje instrukcji, przedstawiających między innymi mechanizmy powstawania dokumentacji z prowadzenia obserwacji i zakładania podsłuchu pokojowego¹².

Powstanie „Przeglądu Archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej”

Pierwszy tom „PA IPN” ukazał się w 2008 r. Redakcja w chwili powstania pisma była – i do dziś jest – związana z Wydziałem Badań Archiwalnych i Edycji Źródeł, funkcjonującym w ramach BUiAD. Redaktorem naczelnym periodyku został w 2008 r. Jerzy Bednarek, a zespół redakcyjny uzupełnili Tomasz Balbus, Rafał Dyrzcz, Rafał Leśkiewicz, Bartłomiej Noszczak oraz – pełniący funkcję sekretarza redakcji – Paweł Perzyna.

W założeniu „PA IPN” miał stać się miejscem prezentacji „zagadnień dotyczących szeroko rozumianej archiwistyki, w kontekście funkcjonowania archiwum Instytutu [...] i charakteru zgromadzonego w nim zasobu”¹³. Na jego łamach chciano również poruszać kwestie „kształtowania i przechowywania zasobu archiwalnego, jego ewidencjonowania, metod opracowania, trybu udostępniania oraz zagadnienia związane z budową informatycznego systemu zarządzania zasobem archiwalnym”¹⁴. W intencji redakcji szczególne miejsce w kolejnych tomach zajmować miały wyniki badań archiwoznawczych i aktoznawczych. W piśmie przewidziano także miejsce dla omówień i krytycznych edycji najciekawszych materiałów archiwalnych. W ten sposób „PA IPN” miał stać się wydawnictwem, które „spełniłoby oczekiwania związane z prowadzeniem i koordynacją naukowej debaty o archiwum Instytutu, jego organizacji, funkcjach i zgromadzonym zasobie”¹⁵.

Struktura czasopisma została ściśle dopasowana do przedstawionych wyżej zamierzeń redakcji. Zaplanowano, że poszczególne tomy będą składać się z sześciu stałych działów: „Archiwum”, „Zasób archiwalny”, „Dokumenty”, „Varia”, „Recenzje” i „Kronika”, choć nie wykluczano

¹² K. Rokicki, *Instrukcja pracy dla funkcjonariuszy obserwacji (Biura „B” MSW)*, „Aparat Represji 1944–1989” 2006, nr 2, s. 298–317; P. Gontarczyk, *Instrukcja pionu „T” MSW w sprawie zakładania podsłuchu pokojowego*, *ibidem*, s. 318–357.

¹³ J. Bednarek, *Od redakcji*, „PA IPN” 2008, t. 1, s. 12.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

modyfikacji tej struktury. Rzeczywiście, w drugim tomie – oprócz podanych działów – znalazła się część zatytułowana „Dźwięk i obraz”, w której opublikowano rozszerzone wersje referatów wygłoszonych podczas konferencji „Fotografia w nowoczesnym archiwum”, zorganizowanej przez IPN w Warszawie w październiku 2008 r.

Powstałe w ten sposób wydawnictwo nie odbiegało programem wydawniczym od większości czasopism historyczno-archiwalnych ukazujących się wówczas na polskim rynku¹⁶. Ze względu na pozycję wydawcy w sieci archiwalnej, a tym samym na znaczenie, jakie odgrywa dla archiwów w tej sieci istniejących, znaczenie „PA IPN” bliższe jest periodykom wydawanym przez Archiwum PAN¹⁷ oraz Centralne Archiwum Wojskowe (CAW)¹⁸ niż czasopismom firmowanym przez terenowe archiwa państwowe.

Analiza zawartości „Przeglądu Archiwalnego IPN” z lat 2008–2010

W trzech wydanych do tej pory tomach „PA IPN” ukazało się 55 tekstów. Dwadzieścia osiem z nich to artykuły, trzynaście stanowią edycje jednego lub większej liczby dokumentów. Sześć publikacji to recenzje, a osiem to sprawozdania z konferencji naukowych. Na łamach pisma zaistniało 52 autorów.

Jeżeli uznamy, że archiwistyka to nauka, która zajmuje się badaniem gromadzenia, przechowywania, opracowywania i udostępniania archiwaliów przez archiwa, a dziedzina archiwalna obejmuje wszelkie przejawy działalności archiwów współcześnie¹⁹, to trzeba przyznać, że większość tekstów opublikowanych do tej pory w „PA IPN” jest pracami archiwistycznymi. Trudniej przypisać pomieszczone w periodyku prace do działów archiwistyki, wyróżnionych na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w.²⁰ Wynika to z upływu czasu i charakteru tego podziału,

¹⁶ Por. R. Degen, *op.cit.*, s. 93–133 oraz przygotowywane przez Roberta Degen przeglądy zawartości czasopism archiwistycznych, także ogólnopolskich, na łamach „Archiwisty Polskiego” w latach 2003–2009, pt. *Przegląd piśmiennictwa archiwistycznego*.

¹⁷ Chodzi o „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk” wydawany od 1959 r.

¹⁸ Chodzi o „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” publikowany w latach 1969–2007 oraz będący jego kontynuacją „Rocznik Archiwalno-Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego” – w latach 2008–2009 ukazały się dwa tomy tego pisma.

¹⁹ Por. m.in. H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989, s. 8–9.

²⁰ B. Ryszewski, *Archiwistyka. Przedmiot, zakres, podział (Studia nad problemem)*, Warszawa–Poznań, 1972, s. 96.

który miał przede wszystkim służyć celom dydaktycznym. Coraz bardziej rozbudowana rzeczywistość wprowadziła nowe zagadnienia w krąg zainteresowania archiwów i archiwistów.

W czasopiśmie IPN nie ukazały się do tej pory prace typowo teoretyczne. Licniejsza jest grupa tekstów z zakresu metodyki archiwalnej. Za pracę metodyczną można uznać opracowanie poświęcone prawnym aspektom udostępniania materiałów archiwalnych z zasobu Instytutu²¹. Zasady pracy archiwalnej prezentuje artykuł poświęcony digitalizacji i opracowaniu zasobu fotografii w IPN z wykorzystaniem systemu „Zeus”²². Metodyczny charakter ma także opracowanie omawiające porządkowanie i rekonstrukcję zespołu archiwalnego WSR w Gdańsku²³.

Ostatnia z wymienionych prac nie jest pozbawiona wątków archiwoznawczych. To właśnie prace dotyczące historii i zasobu archiwów Instytutu na wszystkich etapach jego powstawania, począwszy od fazy przedarchiwalnej poprzez kolejne etapy procesu archiwizacji, dominują na łamach „PA IPN”. Do tej grupy należą artykuły zawierające wyniki badań nad procesami archiwotwórczymi w WSR w Poznaniu²⁴, Zarządzie II Sztabu Generalnego WP²⁵ czy prowadzącymi do powstania zasobu służby bezpieczeństwa o określonej strukturze²⁶.

Natomiast w kontekście badań archiwoznawczych umieścić należy prace przedstawiające przekazywanie materiałów do wrocławskiego oddziału Instytutu przez Komendę Wojewódzką Policji w Opolu²⁷, opisujące brakowanie dokumentacji SB w województwie opolskim w latach 1987–1990²⁸

²¹ P. Perzyna, M. Polańska-Bergman, *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – aspekty prawne funkcjonowania i udostępniania materiałów archiwalnych w latach 2000–2007*, „PA IPN” 2008, nr 1, s. 13–34.

²² P. Chojnacki, R. Morawski, *Digitalizacja i opracowanie fotografii z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej w systemie „Zeus”*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 195–206.

²³ D. Burczyk, *Metody opracowania i rekonstrukcji zespołu archiwalnego: Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku (1946–1955)*, „PA IPN” 2010, nr 3, s. 51–77.

²⁴ R. Leśkiewicz, *Badanie procesów archiwotwórczych na przykładzie akt Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu (1946–1955)*, „PA IPN” 2008, nr 1, s. 85–116.

²⁵ A. Marcinkiewicz, *Sposób archiwizowania i przechowywania dokumentacji w Zarządzie II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego*, „PA IPN” 2010, nr 3, s. 9–49.

²⁶ P. Perzyna, *Problematyka rozpoznania struktury zasobu i zespołowości akt cywilnych organów bezpieczeństwa oraz ich informatycznego opisu*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 13–52.

²⁷ S. Biątek, *Proces przekazywania dokumentów przez Komendę Wojewódzką Policji w Opolu do Archiwum Oddziału IPN we Wrocławiu (2002–2007)*, „PA IPN” 2008, nr 1, s. 35–39.

²⁸ *Idem*, *Brakowanie i niszczenie dokumentacji SB w województwie opolskim w latach 1987–1990. Ustalenia wstępne*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 53–106.

oraz przybliżające kulisy wdrażania Zintegrowanego Systemu Kartotek Operacyjnych w resorcie spraw wewnętrznych²⁹.

Wymienionym artykułom nie można odmówić znaczenia dla badań nad współczesnymi kancelariami, szczególnie gdy przedstawiają przebieg procesu aktotwórczego. Taki charakter ma opracowanie Lecha Graduszewskiego, prezentujące sposób dokumentowania pracy operacyjnej WUBP i Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy³⁰.

Wyróżniającą się grupą tekstów opublikowanych na łamach „PA IPN” są rozszerzone wersje referatów z konferencji „Fotografia w nowoczesnym archiwum”. Znalazł się wśród nich wspomniany wyżej tekst o digitalizacji fotografii³¹. Poza tym są to: ogólna charakterystyka zasobu fotograficznego Instytutu³², przegląd materiałów audiowizualnych zgromadzonych w zasobie archiwum oddziału IPN w Gdańsku³³, informacja o dokumentacji audiowizualnej będącej w gestii *Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR* (BStU)³⁴.

Jak nietrudno zauważyć, przywołane wyżej prace archiwoznawcze nie są pozbawione walorów informacyjnych. W przypadku „PA IPN” nie można mówić jednak o akcji porównywalnej skalą do pracy redakcji „Biuletynu Archiwum Polskiej Akademii Nauk” („Biuletynu Archiwum PAN”), która od końca lat pięćdziesiątych XX w. regularnie prezentuje inwentarze zespołów archiwalnych z zasobu archiwum akademii. Najbliższy temu modelowi opracowania jest artykuł opisujący spuściznę Wincentego Heina³⁵. Pozostałe publikacje o charakterze informacyjnym to przeglądy tematyczne materiałów archiwalnych rozproszonych między poszczególnymi całościami archiwalnymi zachowanymi w zasobie Instytutu (przegląd materiałów

²⁹ T. Ruzikowski, *Zarys historii Zintegrowanego (Zautomatyzowanego) Systemu Kartotek operacyjnych resortu spraw wewnętrznych*, „PA IPN” 2010, nr 3, s. 79–116.

³⁰ L. Graduszewski, *Sposób dokumentowania pracy operacyjnej WUBP i WUdsBP w Bydgoszczy na podstawie resortowych aktów normatywnych*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 109–132.

³¹ Por. wcześniej w tekście i przypis 21.

³² T. Stempowski, K. Ślusarski, *Zasób fotograficzny Instytutu Pamięci Narodowej i jego cechy specyficzne*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 159–193.

³³ R. Chrzanowski, A. Nadarzyńska, *Materiały audiowizualne zgromadzone w Archiwum Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 207–238.

³⁴ S. Oberhack, *Dokumentacja audiowizualna w zasobie archiwalnym Urzędu Pełnomocnika Federalnego do spraw Dokumentów Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej NRD* (BStU). *Zarys problematyki*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 239–250.

³⁵ R. Dyrz, R. Kotarba, *Spuścizna Wincentego Heina*, „PA IPN” 2010, nr 3, s. 117–143.

dotyczących Ericha Kocha³⁶ czy żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie³⁷), jak i prace o cechach bardziej źródłoznawczych. Łączą one informacje o zasobie z krótką charakterystyką aktoznawczą konkretnych typów dokumentacji. Mam tu na myśli między innymi artykuły poświęcone aktom uznania za zmarłego z powiatu kluczborskiego (które uznać można za cenne źródło dla badania ofiar II wojny światowej³⁸) czy repertoriom WSR w Opolu (źródło do badania represji komunistycznych³⁹). Szczególną wartość informacyjną ma tekst przedstawiający karty pocztowe, zachowane w teczkach osób zaginionych sosnowieckiego sądu grodzkiego. Artykuł poza samą charakterystyką dokumentów, jest także – dzięki reprodukcji omawianych kart – ich specyficzną edycją⁴⁰.

Do tej pory tylko jedna edycja prezentuje na łamach „PA IPN” źródła do historii archiwów. Jest nią publikacja materiałów SB z zasobu rzeszowskiego oddziału Instytutu, przybliżających zainteresowanie funkcjonariuszy „resortu” organizowanym w Przemyślu w 1986 r. I Powszechnym Zjazdem Archiwistów Polskich⁴¹.

Pozostałe – z pewnością nie mniej interesujące dla historyków – edycje materiałów archiwalnych, prezentują dokumenty przechowywane w BUiAD (dziewięć artykułów)⁴² oraz poszczególnych oddziałowych biurach udostęp-

³⁶ M. Majewski, *Dokumenty dotyczące Ericha Kocha w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie*, „PA IPN” 2008, nr 1, s. 41–68.

³⁷ A. Marcinkiewicz, *Akta dotyczące żołnierzy PSZ na Zachodzie w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 132–158.

³⁸ P. Wojciechowski, *Ofiary drugiej wojny światowej w powiecie kluczborskim na Opolszczyźnie w świetle akt spraw uznania za zmarłego*, „PA IPN” 2008, nr 1, s. 69–83.

³⁹ J. Oszytko, *Repertoria Wojskowego Sądu Rejonowego w Opolu, jako źródło do badań nad represjami komunistycznymi w województwie opolskim w latach 1950–1954*, „PA IPN” 2008, nr 1, s. 117–131.

⁴⁰ R. Michalski, *Ostatni ślad. Karty pocztowe, jako świadectwo wojennych losów Polaków*, „PA IPN” 2008, nr 1, s. 259–268.

⁴¹ R. Leśkiewicz, *Sprawa obiektowa kryptonim „Debiut”. Pierwszy Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich w Przemyślu (1986 r.) w zainteresowaniu Służby Bezpieczeństwa*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 335–348.

⁴² J. Bednarek, *Przestępczość wśród funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa w latach 1946–1950 w ocenie Biura do spraw Funkcjonariuszy MBP*, „PA IPN” 2008, nr 1, s. 141–207; B. Kopka, *Aparat bezpieczeństwa wobec Festiwalu Młodzieży i Studentów w Warszawie (31 lipca–14 sierpnia 1955 r.)*, *ibidem*, s. 209–248; P. Byszewski, *Zmącony spokój oprawcy. Nieznany list Adama Humera do I Sekretarza KC PZPR Stanisława Kani z 20 marca 1981 r.*, *ibidem*, s. 249–257; B. Noszczak, *Polityka władz PRL wobec izolowanego biskupa Czesława Kaczmarka (1953–1956)*, „PA IPN” 2009 nr 2, s. 291–323; P. Pleskot, *Zbrodnia i kara w MBP. Sprawa Edmunda Łebka*, *ibidem*, s. 325–334; M. Kurkiewicz, B. Noszczak, *Okiem sowietnika – raport doradcy z Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego ZSRS o pracy polskiego Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (8 czerwca 1951 r.)*,

niania i archiwizacji dokumentów w: Katowicach – jeden⁴³, Krakowie – jeden artykuł z dokumentami z krakowskiego Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (OBUiAD) oraz BUiAD⁴⁴, Łodzi – jeden artykuł⁴⁵ i Poznaniu – dwa artykuły⁴⁶.

Wśród recenzji tylko jeden raz pojawiło się omówienie pracy archiwistycznej. Tym wyjątkiem jest charakterystyka przewodnika po zasobie archiwalnym CAW⁴⁷.

Natomiast przyznać należy, że redakcja „PA IPN” stara się śledzić rzeczywistość archiwalną. Cztery z opublikowanych na jego łamach sprawozdań z konferencji przybliżyły przebieg spotkań poświęconych problemom archiwistycznym⁴⁸.

Podsumowanie

Oceniając „PA IPN” z perspektywy trzech do tej pory wydanych tomów należy podkreślić, że redakcji udało się rzeczywiście powołać i utrzymać czasopismo o profilu archiwistycznym. Przekonuje o tym liczba prac z zakresu archiwistyki regularnie umieszczanych na jego łamach. Wyróżnia to „PA IPN” spośród innych periodyków archiwistycznych wydawanych

„PA IPN” 2010, nr 3, s. 205–218; W. Kujawa, *Sprawa kryptonim „Pallotyni”. Służba Bezpieczeństwa wobec warszawskiego duszpasterstwa prawników (1960–1965)*, *ibidem*, s. 221–253; M. Kapusta, „*Niepokorne harcerstwo*” w dokumentach SB, *ibidem*, s. 255–283 – tu edycja jednego dokumentu z krakowskiego oddziału Instytutu; J. Wysocki, *Próby zmian nazw miejscowości na Lubelszczyźnie w latach siedemdziesiątych XX w.*, *ibidem*, s. 285–317.

⁴³ Por. wcześniej w tekście i przypis 40.

⁴⁴ Por. przypis 42 – M. Kapusta, *op.cit.*

⁴⁵ S. Piłarski, *Cele i metody ankietyzacji działaczy politycznych i funkcjonariuszy służb mundurowych II Rzeczypospolitej*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 263–290.

⁴⁶ R. Kościański, *Kontrola nastrojów i komentarzy wśród społeczeństwa w związku z procesami poznawskimi robotników w 1956 r.*, „PA IPN” 2009, nr 2, s. 251–262; J. Wąsowiec, *Festiwal rockowy „Święto Twojej Muzyki” w Chodzieży w oczach „bezpieki”*, „PA IPN” 2010, nr 3, s. 319–327.

⁴⁷ R. Leśkiewicz, *Informator o zasobie archiwalnym Centralnego Archiwum Wojskowego, praca zbiorowa pod redakcją Natalii Bujniewicz*, „PA IPN” 2010, nr 3, s. 341–344.

⁴⁸ A. Zabrocka-Jędrzejczyk, *Konferencja międzynarodowa „Prawo archiwalne. Stan obecny i perspektywy zmian”. Toruń 20–21 kwietnia 2007 r.*, „PA IPN” 2008, nr 1, s. 306–309; W. Kujawa, „*I Toruńskie Konfrontacje Archiwalne. Archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach*”. Toruń 6–7 grudnia 2007 r., *ibidem*, s. 309–311; A. Włodarczyk-Sętopek, *Konferencja „Przeszłość dla przyszłości. Masowe zabezpieczenie zasobów bibliotek i archiwów”*. Kraków 13–14 października 2008 r., „PA IPN” 2009, nr 2, s. 416–417; R. Reczek, *Konferencja „Dokumenty niszczyć...! Proces niszczenia dokumentacji Służby Bezpieczeństwa PRL w latach 1989–1990”*. Wrocław 1 grudnia 2008 r., *ibidem*, s. 418–422.

obecnie w Polsce. Porównywalne pod tym względem z czasopiśmem Instytutu są jedynie „Archiwista Polski” i „Biuletyn Archiwum PAN”.

Warto podkreślić, że znaczna część prac z zakresu archiwistyki opublikowanych w „PA IPN” zawiera rezultaty badań prowadzonych w oparciu o metodę badania procesów archiwotwórczych, opracowaną w połowie lat osiemdziesiątych XX w. przez Bohdana Ryszewskiego⁴⁹. To bardzo efektywne podejście, umożliwiające wykorzystanie efektów badań w budowaniu teorii archiwistycznej, metodyki archiwalnej oraz przy poznaniu dziejów archiwów, ich organizacji i zasobu. Liczba prac wykorzystujących metodę badania procesów archiwotwórczych także wyróżnia „PA IPN” spośród periodyków archiwistycznych.

Szkoda, że prezentowane czasopismo nie zdobyło jeszcze na tyle silnej pozycji w grupie publikacji periodycznych Instytutu, aby stać się tytułem zbierającym rezultaty wszystkich prac z zakresu archiwistyki i dziedzin przez archiwistykę wykorzystywanych, a powstających w oparciu o zasób archiwalny IPN. Zrozumiałe, że w pierwszym tomie „PA IPN” mogła nie ukazać się – złożona zapewne wcześniej w redakcji „Pamięci i Sprawiedliwości” i wydana w 2008 r. – recenzja francuskich materiałów konferencyjnych dotyczących mechanizmów udostępniania informacji wrażliwych⁵⁰. Żał natomiast, że to w „Aparacie Represji 1944–1989” z 2009 r., a nie w drugim tomie „PA IPN” opublikowano interesujące opracowanie poświęcone podsystemowi informatycznemu ewidencji „DOWÓD-KW1” (ilustrujące pewne aspekty procesu archiwotwórczego w WSW⁵¹), edycję doniesień Zygmunta Kolanowskiego z lat 1965–1973 dotyczącą sytuacji w archiwach państwowych⁵² czy edycję materiałów z kursów dla nowo przyjętych funkcjonariuszy SB, prezentującą m.in. zasady przetworzenia informacji w służbach⁵³.

Spośród zamierzeń, które redakcja postawiła przed sobą powołując omawiany tytuł, nie udało się do tej pory zrealizować właściwie jednego.

⁴⁹ B. Ryszewski, *Problemy i metody badawcze archiwistyki*, Toruń 1985, s. 90–101.

⁵⁰ M. Komanińska, *Archives „secrètes”, secrets d’archives? Historiens et archivistes face aux archives sensibles*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2008, nr 1, s. 465–469.

⁵¹ B. Kapuściak, *Podsystem informatyczny ewidencji „DOWÓD-KW1” w Wojskowej Służbie Wewnętrznej*, „Aparat Represji 1944–1989” 2009, nr 1, s. 9–38.

⁵² A. Kulecka, T.P. Rutkowski, *Archiwa w świetle doniesień TW „Zyga” (Zygmunta Kolanowskiego)*, „Aparat Represji 1944–1989”, 2009, nr 1, s. 269–312.

⁵³ F. Musiał, *Zeszyt esbeka. Notatki sierż. Jana Brzozowskiego z kursu operacyjnego dla nowo przyjętych funkcjonariuszy SB (14 X–15 XI 1974 r.)*, „Aparat Represji 1944–1989”, 2009, nr 1, s. 321–360.

Do dyskusji prowadzonej w „PA IPN” nie włączyli się badacze z innych ośrodków naukowych i archiwów. Spośród 52 autorów piszących na jego łamach, tylko 2 nie było pracownikami Instytutu, 50 w momencie publikowania tekstu było zatrudnionych w Instytucie, z czego zdecydowana większość w pionie archiwalnym (40), 9 – w centrali i oddziałach pionu edukacyjnego, a 1 osoba – w Oddziałowym Biurze Lustracyjnym w Katowicach.

Mam nadzieję, że poziom merytoryczny wydawnictwa i jego rzeczywista regularność zachęcą autorów spoza Instytutu do publikowania na jego łamach.